

Boga (str. 178). Ovdje je vrijedna spomena njemačka riječ praštanje (Versöhnung) koja u sebi ima riječ "sin", tj, s približnim značenjem da praštanjem postajemo Božji sinovi. Dakako, ovdje posebno značenje ima sakrament pomirenja koji u sebi sadrži spasenjsku snagu.

Iskustvo pokazuje da praštanje ima posebnu obnoviteljsku ulogu. Ono oslobađa od posljedica prethodnoga čina, bilo da se radi o osobi koja prašta bilo o onome kome je oprošteno. Praštanje ustvari ima sposobnost popraviti ono što je njegovim izbjegavanjem bilo uništeno. Drugim riječima, kao što odbacivanje praštanja djeluje razarajuće, tako njegova primjena vodi do oporavka (str. 195), bilo u osobnim bilo širim društvenim odnosima i zajedništvu.

Autor u zaključku sažima pojam praštanja riječima: ono je čin ljubavi koja obnavlja uvredom razorenu vezu između osoba. Ujedno donosi praktične upute kao neku vrstu "deset zapovijedi o pomirenju". I dodaje: Reci mi praštaš li i kako to činiš, pa ću ti reći tko si i u kakvog čovjeka (i Boga) vjeruješ.

Na samom kraju nalazi se četvorostruki dodatak: *prvi*, da je praštanje svojevrsni kršćanski specifikum, te stoga evangeosko praštanje ne treba "humanizirati"; *drugi*, stavovi nekih filozofa i mislilaca zbog kojih je danas "teško oprostiti"; *treći* dodatak se odnosi na tabelu s pet stupnjeva ili razdoblja po kojima se dolazi do autentičnog praštanja te napokon donosi sažeti prikaz jednog romana o ljubavi i mržnji, tematski sadržan u izjavi da je "mržnja napor oko ljubavi."

Zbog važnosti i aktualnosti ove teme, knjiga Pascala Idea o praštanju zaslužila bi i hrvatskoga izdavača.

Tomislav Jozić

Što liberalni musliman predbacuje vlastitim ekstremistima?

ABDULVEHAB MEDEB, *Zloupotreba islama*, s francuskog prevela Nuriya Hadžić, IMIC-RABIC, Sarajevo 2003., 204 str., džepnog formata.

Kako na unutarnjoj stranici omota možemo vidjeti, autor je rođen 1946. god. u Tunisu, ali već dugo živi u Parizu i piše na francuskom. Profesor je komparativne književnosti i urednik radio emisije o kulturi islama te direktor jednog časopisa. U svojim knjigama predstavlja muslimane Zapadu i Zapad muslimanima. Ova knjiga ima naslov u francuskom originalu iz 2002. god. *La maladie de l'islam* (bolest islama) ali joj je izdavač u Sarajevu dao ublaženi naslov *Zloupotreba islama* kako ne bi izazvao negativnu reakciju sarajevskih čitatelja s muslimanskom kulturom i prije nego je pokušaju pročitati. Prevoditeljica je mudro nostrificirala autorov francuski izraz "integrizam" kao ključni u cijeloj knjizi, zato što je teško jednom hrvatskom ili bošnjačkom riječju prevesti ono što pod tim misle pisci francuskog izražajnog područja. Sama riječ dolazi od latinskog pridjeva "integer" (cjelovit, čitav) a pod religijskim, kulturološkim ili političkim integrizmom obično se misli neumjesno ili čak nasilno čuvanje staroga i jedinstva pod svaku cijenu.

Knjiga se sastoji od 33 kratka poglavlja bez naslova koja su raspoređena u četiri dijela ovako naslovljena:

1. Razočaranje zbog gubitka premoći (str. 7-47) s 47 bilježaka na dnu pojedine stranice;

2. Genealogija integrizma (str. 49-98) sa 75 bilježaka;

3. Integrizam protiv Zapada (str. 100-149) s 58 bilježaka;

4. Zapadno isključivanje islama (str. 151-203) s 93 bilješke.

Pisana je laganim novinarskim stilom, ali joj bilješke daju mogućnost provjere iznesenih tvrdnja a time i izvjesnu znanstvenu razinu. U 1. pogl. kaže da želi pokazati "gdje su tekstovi koji potiču ili ohrabruju one što od njihovog smisla zadržavaju samo poziv na rat" te izražava ogorčenje što su islamsku predaju, inače "zasnovanu na načelu života i kultu uživanja preobrazili u turobnu trku prema smrti" (str. 9). Divi se Voltairu koji je svojim *Traktatom o toleranciji* 1762. god. izrugao katolički integrizam u odnosu na protestante. Kaže da kuranski tekst "može pružati potporu integrističkom projektu ako se podvrgne doslovnom čitanju", ali je uvjeren da vanjski uzroci ne nagrizaju tijelo islama nego su mu katalizatori. Ti uzroci bili bi: zapadno nepriznavanje islama kao predstavnika "unutarnje drugosti"; način na koji se islamu daje položaj isključenoga; odustajanje sekulariziranih zapadnjaka od vlastitih načela kad im to koristi; američka politika prema islamskim zemljama.

Prevoditeljica je u drugom poglavlju ostavila autorov francuski izraz "resentiment" kojim izražava kako se "islamski subjekt ne može utješiti zbog gubitka premoći" te žali što muslimani vlastitom nezainteresiranošću ostaju isključeni iz znanstvenog istraživanja, posebno tehnologije. U 3. pogl. s ponosom prikazuje obnovu islama koja je došla iz Bagdada u 9. st., a u 4. pogl. niz islamskih prosvjetitelja od 11. do 17. st. U 6. pogl. divi se Averoesu što je postavio odličan temelj za učenje islama o odnosu prema drugome te što inteligentnim ženama "priznaje sposobnost da dospiju na čelo političke zajednice" (str. 38) i što žali da u njegovo doba muslimanke "nemaju

udjela u djelatnostima neophodnim za održavanje grada". U 8. pogl. žali što se islam radikalizirao a Zapad amerikanizirao. Nakon što je u 9. pogl. iznio uvid u pitanje tjelesne kazne prema nekim muslimanskim pravnicima i smrtne osude prema Kantu, u 10. pogl. obrazlaže učenje islamskih pravnika o odnosu države i religije. U tom kontekstu kaže da su križarski ratovi "kršćanska prilagodba džihada" (str. 58). Prikazavši učenje Muhameda ibn Abdilvehaba (1703.-1792.) kao osnivača vehabizima, kaže da je 1932. god. "stvorena saudijska država u ime vehabitske ideologije, proizvedene u zvanično učenje o čijoj zvaničnoj primjeni brine milicija" (str. 66). Za Egipat novijeg vremena kaže da je primjer neuspjele europeizacije, ali smatra pozitivnim što se Eipat konstituirao kao država - nacija.

U 14. pogl. žali što se svijet amerikanizirao te što je "globalna amerikanizacija" površno ušla u neke islamske zemlje. Za modernizaciju Turske koju je proveo Kemal Ataturk nakon Prvog svjetskog rata kaže da je "provedena po evropskom modelu" (str. 80), ali da su načela zapadne demokracije bila poništena "vršenjem vlasti koje je nalikovalo istočnjačkoj despotiji". Za ilustraciju mučnog odnosa između političke i religijske vlasti navodi u 18. pogl. primjer razgovora izopćenog cara Fridriha II. i emira Fahrudina: "Fridrih je bio očaran činjenicom da muslimani uspijevaju onemogućiti svoga papu; on sam morao je računati kao s takmacem s vlastitim papom koji je postajao verus imperator. I ne samo to: muslimanski vladari nisu mogli biti izopćeni kao što je bio njegov slučaj" (str. 96). U 19. pogl. prikazuje nastanak protuzapadnjaštva među nekim muslimanskim reformatorima, od kojih posebnu pozornost posvećuje Hasanu e-Banu (1906.-1949.), osnivaču "Muslimanske braće". On je tražio da se iz sustava školo-

vanya muslimana izbaciti svaki vid "pozapadnjenja". Naš autor kaže da spisi el-Bana "predstavljaju zastrašujuće sredstvo za širenje mržnje, za koju se nakon 11. septembra pokazuje da može počiniti i najstrašnije zločine" (str. 105). U 20. pogl. prikazuje učenje i utjecaj Pakistanca Ebu e-Ala Mevdudija (1903.-1979.) i Egipćanina Sejida Kutba (1929.-1966.) koji religiju stavljaju u središte te kaže: "U tom pomamnom, apsolutnom i u tradiciji nikad tako radikalno mišljenom teocentrizmu, svijet se preobražava u groblje. Ako Mevdudi prigovara modernom Zapadu smrt Boga, njega se može optužiti da je uveo smrt čovjeka" (str. 109-110). Za egipatskog predsjednika Sadata kaže da je legalizirao integrizam te da su u njegovo vrijeme reislamizacija društva i savezništvo s Amerikom išli ruku pod ruku (str. 112-113). Ksenofobiju među muslimanskim ekstremistima tumači kao objašnjenje vlastitih poraza i neuspjeha: "Nedostaci skupine i skretanja pojedinaca mogu se staviti na račun zlobnoga i podlog stranca." Za antisemitizam kaže da "potječe od nesvjesnog pozapadnjenja" (str. 117).

U 23. pogl. napada konzervativne muslimane koji zapostavljaju ljudsko tijelo s uvjerenjem da je izvorno islamsko društvo njegovalo hedonističku tradiciju. Za Kairo kao najveći grad islama kaže da njeguje anonimnost te povezuje nedostatke metropole sa zakonima sela. Drži da preglasno pozivanje na molitvu preko zvučnika "izopačuje jedan od najljepših estetskih doprinosa islama, onaj koji veliča glas što je bio jedan od načina da se prenosi slava Slova" (str. 124). Poglavlja 24., 25. i 26. posvetio je kritici talibanskog režima u Afganistanu i američkom uništavanje Iraka radi nafte. Za talibane kaže da su pobunjeni učenici CIA-e te da je njihova pobjeda nad Sovjetima "ukorijenila u integrističkoj sredini ideju da je ciljeve moguće postići

oružjem i nasiljem" (str. 128). Rušenje divovskih kipova 9. ožujka 2001. od talibanskog režima, koje je bilo snimamo i više puta emitirano, naziva "atentatom protiv jednog dostojanstvenog djela budističke estetike" (str. 142). U 27. pogl. analizira Bin Ladinov način razmišljanja i djelovanje Al-Kaide. Nastanak pokreta vidi u populističkom demokratizmu bez istinske demokracije kojemu pogoduje obrazovanje bez humanističke kulture. Pokret je "buknuo u vrijeme zaljevskog rata (1991.) s dolaskom na arabijsko tlo stranih trupa bez kojih bi svi režimi na poluotoku bili pometeni" (str. 146). Izborom imena za svoj "pobunjenički i teroristički pokret" osnivači su htjeli da im pristupi ili barem bude sklona narodna baza. Tehnički i "estetski" uspjeh atentata 11. rujna je "savršena ilustracija" odabranog naziva za pokret (str. 149). U 28. i 29. pogl. govori o svojevrsnom kultu ubojica (prevoditeljica ostavlja autorov francuski izraz "asasini") u književnosti Zapada i Istoka. Posebno se zgraža nad teologizacijom ubojstva motiviranog vjerom: "Hizbullah je izgradio pravu mitologiju mučeništva i samožrtvovanja, crpeći iz kulta mučenika kakav se održava u šiitskoj sredini na jugu Libanona" (str. 165). Za nasilnike Alžira koji ubijanje nevinih motiviraju vjerom kaže da su "oružana islamska skupina koja je izašla iz afganistanskog karakazana uz saučesništvo i blagoslov Kaide" (str. 167). Da bi se izvođači napada na New York spremili za svoje djelo, morali su se neko vrijeme prikrivati u zapadnim zemljama. To je Medebu povod da 30. pogl. posveti ustanovi zvanj *taqiyya* (prikriivanje) prema kojoj je muslimanu dopušteno u slučaju opasnosti po osobni život prikriti vlastitu vjeru ili nešto izjaviti što se protivi njegovoj vjeri. Kaže da su taj pojam razradili šiiti oslanjajući se na izreku iz Kur'ana III, 28. Oslanjaju se i na hadis (Muhamedovu iz-

reku izvan Kurana) koji kaže da je “nakana mjerilo postupaka” (str. 172).

U 31. pogl. najavljuje “neizbježnu propast terorističkih poduhvata: Kaida je predodrećena da propande upravo kao što su propali asasini” (str. 177) i analizira posljedice “pozapadnjenja svijeta”. Za Amerikanca Samuela Huntingtona, koji promatra ljudsku povijest kao neizbježni sukob civilizacija, kaže da je izabrao islam za budućeg neprijatelja, ali su razboriti Amerikanci nakon 11. rujna uveli razlikovanje između islama i islamizma te “nas tako udaljili od pretpostavke koja se poziva na sukob civilizacija” (str. 178). Upozorava da je Dante priznao važnost islama te tri važna muslimana (Saladina, Avicenu i Averoesa) smjestio u limb s likovima koji predstavljaju grčko-rimsku politiku. Iz toga izvodi s Edwardom Saidom doprinos islama univerzalnosti. U razborito tumačenom Kuranu i Bibliji vidi najpouzdaniji način da se “bolest duha prepusti dijete razuma” (str. 183). U 32. pogl. vatreno se zalaže za potrebu i pravo na pluralnost unutar islama. Žali što neki zapadnjaci nepriznavanjem povijesnog doprinosa islama pogoduju muslimanskim ekstremistima i hvali Emilia Plattija što “prilazi islamu kao autentičnom vjerovanju i u kojem uspostavlja dijalog s vjerom drugoga, ne nastojeći niti da je izobličiti, niti da umanjiti ili neutralizira njezinu različnost” (str. 187). Osim priznavanja da je islam vjera, drugačija ali vjera u punom smislu riječi, zapadnjaci bi trebali priznavati doprinos islama na sekularnim područjima umjetnosti, pjesništva, filozofije. Smatra da će Amerikanci, ako se odreknu politike “dvaju aršina” prema Iraku i Palestincima, pridonijeti odumiranju terorizma motiviranog vjerom kod nekih muslimana. Ne može se načuditi zašto podržavaju vehabističku monarhiju u Saudijskoj Arabiji,

kad znaju da se “Usama Bin Ladin nije pojavio slučajno, on samo dovodi do krajnjih posljedica vehabizam u kojem se obrazovao” (str. 197).

U posljednjem poglavlju analizira izreke Kurana da u vjeri nema prisile (II, 56) te da sa sljedbenicima Knjige muslimani trebaju postupati na najbolji način (XXIX, 46) i zalaže se za “poštovanje uljudnosti u svakoj raspravi i svakom sporu” (str. 201). Tumačeći pojam nacije kao želju različitih da budu zajedno (nije važna ista vjera, isti jezik, ista povijest) kaže da je izabrao francusku zajednicu u kojoj i dalje održava svoju islamsku genealogiju ali je kombinira s europskom genealogijom. - Tek iz posljednjeg poglavlja razvidno je da autor ne analizira problem ekstremizma motiviranog vjerom kod nekih muslimana sa stajališta svoje osobne vjere ili vjere islamske zajednice kojoj još uvijek pripada. On je agnostik muslimanske kulture koji živi na Zapadu. To će biti razlog zašto pojavu ovoga prijevoda (još) nisu registrirali u Sarajevu muslimanski mediji niti su se na nju pozitivno ili kritički osvrnuli muslimanski teolozi u Bosni. Vlastitu vjersku zajednicu mogu reformirati oni koji u njoj ostaju te je iznutra mijenjaju nabolje. Uza sve to knjiga sadrži refleksije intelektualca s područja kulturne djelatnosti koji se zalaže za pluralnost kao ključ dijaloga i izgradnje boljeg svijeta. Predstavlja zanimljivo štivo o problemu terorizma motiviranog vjerom kod nekih današnjih muslimana. Autor je prvenstveno profesor književnosti i osoba kulture, kulturni musliman koji ne strahuje od Zapada niti ga mrzi a ponosan je na svoj muslimanski korijen.

Mato Zovkić